

ר' משה יקותיאל אלפרט (הרמ"א) - המוכתר

לדמותו של המוכתר'

ר' משה יקותיאל אלפרט (הרמי"א) נולד בשנת תרנ"ה (1895) בשכונת בתי מחסה² בעיר העתיקה בירושלים להוריו ר' יצחק דב³ ושיינה שושה.⁴ בשנת תרכ"ט (1869) עלה לארץ-ישראל סבו של הרמי"א, ר' שמואל אלפרט,⁵ והתיישב בירושלים יחד עם אשתו צ'רנא,⁶ בנו, ר' יצחק דב, ובתו דוושע.⁷ מצד אמו השתייך הרמי"א לחסידי חב"ד (בני משפחת שמעון לייב פרידמן היו חסידים נלהבים ומסורים). הרמי"א היה נאמן לשיטת הגר"א, על כל המשתמע מכך (למשל, בעניין קערת המצות), אבל הרבה לצטט את הספר "לקוטי תורה" של מייסד תנועת חסידות חב"ד, ר' שניאור זלמן מלאדי (הארמו"ר הזקן) וכינה אותו "הרב". הרמי"א למד בתלמוד תורה "עץ חיים"⁸ בחצרו של ר' שמואל סלנט⁹ (שאותו העריץ עד

- 1 פרק זה כתבו יהושפט ומרדכי אלפרט (בניו של הרמי"א) ואת ההערות הוסיפו עורכי היומן.
- 2 לתולדות שכונת בתי מחסה על הר ציון ראו: ברטורא, בתי מחסה; בן-אריה, העיר העתיקה, עמ' 374-371. בכתביו מציין הרמי"א כי נולד בחצר בית-המדרש הסמוך לכותל המערבי, ראו נספח 1.
- 3 אלפרט, יצחק דב (בער) (1864-1927) נולד במינסק לשמואל וצ'רנא אלפרט. אחיה של דוושע גולדשמיד. עבד בכמה עיסוקים: שליח בית היתומים וינגרטן בארצות-הברית; בעל מסעדה ומנהל הספרייה הראשונה בידיש במאה שערים, וכן שימש בתור חלבן. היה אביו של הרמי"א. היו לו כמה כינויים: ר' בערל דער מילכיקער, ר' בערל דער גרמן-זאגער, ר' בערל דער ברחן.
- 4 אלפרט, שיינה שושה (1875-1908) הייתה בת למשפחת פרידמן מחסידות חב"ד ואשתו השנייה של יצחק דב אלפרט. לזוג נולדו חמישה ילדים: הרמי"א (1895-1954), ריבה הלפרין (1898-1934), רחל סמילוביץ' (1900-1987), שמואל (1901 – נפטר לעולמו והוא בן שלושה חודשים), שמעון לייב (1902-1986).
- 5 אלפרט, שמואל (1833-1896) נולד בסלונים. בשנת 1869 עלה לארץ-ישראל עם אשתו צ'רנא והתיישב בירושלים. נולדו לו שני ילדים: יצחק דב אלפרט ודוושע גולדשמיד. עבד כמלמד בחורבת ר' יהודה החסיד בעיר העתיקה. היה סבו של הרמי"א.
- 6 אלפרט, צ'רנא (1838-1914) הייתה אשתו של שמואל אלפרט. עלתה לארץ-ישראל עם משפחתה בשנת 1869 והתיישבה בירושלים. לפרנסתה עסקה במכירת חלב. הייתה סבתו של הרמי"א.
- 7 גולדשמיד, דוושע (1860-1950) הייתה בתם של שמואל וצ'רנא אלפרט ואחותו של יצחק דב אלפרט. עלתה עם משפחתה לארץ-ישראל בשנת 1869. הייתה דודתו של הרמי"א.
- 8 לתולדות ישיבת "עץ חיים" ראו: שלמון, עץ חיים, עמ' 187-197 והערה 1, שם; בן-אריה, ירושלים החדשה, עמ' 305-306.
- 9 סלנט, שמואל (1816-1909) נולד בליטא ועלה לירושלים בשנת 1841. היה בקיא מאוד בתורה, פוסק ומורה הוראה. שימש רבה ומנהיגה של העדה האשכנזית בירושלים ארבעים וארבע שנים. על שמו נקראת שכונת קרית שמואל בירושלים.

מאוד) והיה תלמיד מצטיין. כשקיבל צו גיוס בשנת תרע"ד (1914) מן השלטון הטורקי ששלט אז בארץ, נמלט הרמי"א להונגריה לישיבות "חוסט" ו"גלנטה" של הרב הגאון יוסף צבי דוינסקי,¹⁰ ושם למד שנים מספר והיה מבחירי תלמידיו. אומרים כי ר' דוינסקי העיד עליו, שידע בעל-פה את כל הש"ך והט"ז (ש"כים וט"זים) של "יורה דעה" וירד לעומקם. לאחר סיום מלחמת העולם הראשונה שב הרמי"א לירושלים, ובשנת תרפ"ג (1923) נשא לאישה את שרה זלדא בקר¹¹ והעמיד שמונה צאצאים (ראו תמונות 1, 2 בנספח 8). לאחר פטירת אביו בשנת תרפ"ז (1927) מונה הרמי"א במקומו לגבאי בית המדרש "ירושלים" ע"ש ר' אליקום געציל (ראו תמונה 3 שם).¹²

לפרנסתו שימש הרמי"א בתפקיד מחנך ומנהל תלמוד תורה "סיני", סניף "עץ חיים" שבשכונת זכרון משה (ראו תמונות 4א, 4ב שם).¹³ הוא היה חדשן ומהפכן בידיעותיו ובשיטתו החינוכית לא רק במקצועות היהדות. ביסודו הוא היה איש ספר, הכיר את התנ"ך בעל-פה, היה בעל תפילה מובהק ובעל ידיעה נרחבת בש"ס. בגישתו הפדגוגית בהוראה הצטיין בחידושי המהפכניים והכניס לכיתה לוח וגיר (למרות "חדש אסור מן התורה"), ואף הכין להורי התלמידים דוח שבועי מדויק על התקדמות בניהם. הוא הנהיג טיולי ראש חודש להכרת הארץ ולימוד תנ"ך מתוך מפות, אך נתקל ב"מהפכתו החינוכית" בהסתייגות קשה מצד אנשי "היישוב הישן". שותף לתפיסתו החינוכית מצא הרמי"א בר' אריה לוי.¹⁴

10 דוינסקי, יוסף צבי (1868-1948) נולד בהונגריה. בנערותו התפרסם כגדול בתורה. הוסמך לרבנות בהונגריה. ב-1895 נבחר לרב קהילת גלנטה. משנת 1921 כיהן כרב בחוסט (רוסיה הקרפטית). על-פי צוואתו של הרב י"ח זוננפלד, הוזמן הרב דוינסקי לרשת את כיסאו כרב הראשי של העדה החרדית בירושלים. ב-1933 עלה הרב דוינסקי לארץ-ישראל והשתקע בקצה שכונת בית ישראל. לצד ביתו הוקמו בית כנסת וישיבת "בית יוסף צבי" (רחוב שמואל הנביא 54), שאותה ניהל. היה חבר מועצת גדולי התורה של אגו"י העולמית ונשיא המועצה בארץ. לפרטים נוספים עליו ראו תדהר, ד, עמ' 1929-1930.

11 אלפרט, שרה זלדא (1897-1980) נולדה בלידס שבאנגליה בשם סלינה בקר והייתה בעלת נתינות בריטית. אשת המוכתר הרמי"א. מעדויות המשפחה עולה כי מיד לאחר החופה ובזמן החתונה פנה הרמי"א לראש החברה קדישא של עדת הפרושים בירושלים, ר' יצחק מאיר יעקב גלבשטיין (ממוזמני האירוע), ואמר לו: "אני מזמין שני מקומות בהר הזיתים, לי ולאשתך".

12 בית המדרש "ירושלים" ע"ש ר' אליקום געציל (רחוב חיי אדם 36) נוסד בשנת תרל"ז ונקרא על-שמו של מייסדו. בית המדרש נמצא סמוך למאפיית ברמן ובו כמה לוחות הקדש המספרים על הקמתו. לתולדות בית המדרש ומינוי הרמי"א לגבאי במוסד ראו: גרייבסקי, חזון יהודה וירושלם, עמ' 22; גליצנשטיין, בית המדרש ירושלים.

13 לתולדות שכונת זכרון משה ראו בן-אריה, ירושלים החדשה, עמ' 285-290.

14 לוי, אריה (1885-1969) נולד בפולין ולמד בישיבות בסלוצק ובסלונים. ב-1905 עלה ר' אריה לוי לארץ-ישראל ושם למד בישיבת "תורת חיים". הרב לוי כיהן כמשגיח בישיבת "עץ חיים" בירושלים. בתקופת המנדט הבריטי נהג הרב לוי לבקר את אסירי המחותרות בבתי הסוהר, ומכאן נודע בכינוי "אבי האסירים". לאחר הקמת מדינת ישראל הקים את ישיבת "בית אריה" ועמד בראשה. התגורר בשכונת משכנות ישראל.

מספרים כי האדמו"ר הנוכחי של חסידות גור, ר' יעקב אריה אלטר¹⁵ שליט"א, נהג להשתובב בכיתה ולכן בחר הרמ"א להושיבו בנפרד מיתר התלמידים. כששאל האדמו"ר, ר' שמחה בונים אלטר¹⁶ זצ"ל, את הרמ"א למה הושיב את בנו בנפרד? ענה הרמ"א: "הלוא הוא יהיה בעתיד אדמו"ר וינהל 'טישים' – אני כבר מרגילו בכך". כשנולדו תינוקות בירושלים, דאגו הורים רבים למצוא בעבורם מקום ב"חדר" של הרמ"א. היו אף שהשאירו את ילדיהם שנתיים בכיתתו כדי שיספגו מחכמתו ומגישתו (בהם גם בנו של הרב יחיאל מיכל טוקצ'ינסקי¹⁷ – מנהל ישיבת "עץ חיים"). הרמ"א לא חיסר מלימודיו ב"חדר" ולו יום אחד – ואפילו ביום חתונתה של בתו שושנה¹⁸ הלך כהרגלו ללמד עד שעות אחר-הצהריים ומשם המשיך היישר לחופה.

בשנת תרצ"ח (1938) קיבל עליו הרמ"א את תפקיד המוכתר¹⁹ של שכונת בית ישראל²⁰ הישנה, החדשה והסביבה ושימש בו עד להקמת מדינת ישראל. לתושבי השכונות היהודיות בצפון ירושלים הוא היה בכחינת "אורים ותומים", וייצג אותם בפני שלטונות המנדט הבריטי בתקופה הרגישה של ערב הקמת המדינה ובשעה שבתחום אחריותו פעלו ארגוני המחותרות (ה"ההגנה", אצ"ל ולח"י). איש חסד ואציל נפש היה הרמ"א; הוא שימש כתובת חמה ומעודדת לכול (ויעידו על כך היומנים שניהל, שקצתם הושמדו בידי הבריטים); העיד בפני בתי משפט על לוחמי המחותרת שהם מתחת לגיל השפיטה והצילם בכך מעונשים כבדים; והיה גאה בכך שילדיו לחמו במחותרת ונמנו עם עצורי לטרון.

הרמ"א היה פורץ דרך וחלוץ שעבר לפני היישוב היהודי בירושלים בכל מה שקשור בתפיסתו הציונית-הדתית. נודע בתור איש שלום מתון ושימש כורר בסכסוכים. הוא סלד מקיצוניות וראה בזאב ז'בוטינסקי וברב אברהם יצחק הכהן קוק גדולי האומה. הרמ"א היה שותף למעשי חסד רבים, ויחד עם הרב משה פרוש²¹ היה ממייסדי אגודת אחים נאמנים²²

- 15 אלטר, יעקב אריה, נולד בפולין ב-1939 לרבי שמחה בונים אלטר ("הלב שמחה"), האדמו"ר החמישי של חסידות גור. מכהן משנת 1996 כאדמו"ר השביעי של חסידות גור.
- 16 אלטר, שמחה בונים (1898-1992) נולד בפולין לרבי אברהם מרדכי אלטר ("האמרי אמת"), האדמו"ר השלישי של חסידות גור. כיהן כאדמו"ר החמישי של חסידות גור בשנים 1977-1992.
- 17 טוקצ'ינסקי, יחיאל מיכל (1874-1955) נולד בליטא. היה תלמיד חכם, ראש ישיבת "עץ חיים" בירושלים ומנהלה. מחברם של ספרי הלכה רבים.
- 18 ברנבלום (אלפרט), שושנה (1928-2013), בתם של משה ושרה אלפרט, התחתנה עם אהרן ברנבלום. עבדה בחנות למכשירי כתיבה.
- 19 למינויו של הרמ"א למוכתר שכונת בית ישראל ראו גליצנשטיין, בית המדרש ירושלים, עמ' 143.
- 20 לתולדות שכונת בית ישראל והתפתחותה ראו: בן-אריה, ירושלים החדשה, עמ' 223-227; זכריה, בית ישראל. לסקירת שמות רחובות השכונה כיום ראו שודפסקי, ירושלים, עמ' 90-94.
- 21 גליקמן-פרוש, משה (1893-1983) נולד בירושלים היה פוליטיקאי מטעם מפלגת אגודת ישראל (אגו"). בחלק מתקופת המנדט הבריטי שימש בתור מזכיר אגו" וסייע בתפקידו זה בבניית היהדות הצבאי בירושלים בימים ההם. בעת מלחמת העצמאות שימש משקיף מטעם אגו" במועצת המושל החדשה בירושלים. משנת 1950 כיהן כחבר מועצת העיר ירושלים מטעם חזית דתית מאוחדת. כן שימש סגן ראש עיריית ירושלים. לפרטים נוספים עליו ראו: תדהר, יד, עמ' 4477; פרוש, שרשרת הדורות.
- 22 אגודת אחים נאמנים הייתה אגודת סתרים דתית-חרדית שפעלה בירושלים ובתל-אביב. נוסדה באלול תרפ"ב (1922) ופעלה עד לשנות השמונים של המאה העשרים, ואז התאחדה עם תנועת בני

ונערץ גם על מנהיגי הקנאים בירושלים (ר' עמרם בלוי²³ ור' פנחס אפשטיין²⁴). בערב פסח תש"ח (1948), כשכל בית ישראל היו מסובים מסביב לשולחן הסדר, הניח הרמ"א את אשתו ואת ילדיו סביב שולחן הסדר והלך לקבור אישה שנהרגה בקרבות – שלא על-מנת לקבל פרס. רק בחצות הלילה עלה בידו להמשיך את קריאת ההגדה. היה איש ספר ובעל ספרייה גדולה מאוד. אהבתו הגדולה הייתה התנ"ך. קרוב לשלושים שנה שימש הרמ"א גבאי בבית הכנסת ע"ש "אליקום געציל" והקפיד להתפלל "ותיקין" במרחק גדול מבתו. בימי ההפגזות של מלחמת העצמאות הפצירו בו לקבל וילה יפה ביותר במושבה הגרמנית, היות והמגורים בבית ישראל בצל הפגזים היו כרוכים בסכנת נפשות. אבל הוא סירב לעזוב את משמרתו והוסיף להתגורר בבית עלוב בשכונת בית ישראל (ראו תמונה 5 בנספח 8). כל ימי חייו היה בינו ובין אחיו, ר' שמעון לייב אלפרט²⁵ ז"ל, אביו של עורך היומן, קשר מיוחד. היה עני ואיש חסד עד יומו האחרון.

- ברית. עם מיסדיה נמנו הרמ"א, אברהם מינץ ופינחס דוד קליין. לפרטים נוספים בנושא ראו אשד, האחים הנאמנים.
- 23 בלוי, עמרם (1900-1974) נולד בירושלים והיה מנהיג ומייסד נטורי קרתא. בנו של ר' יצחק שלמה בלוי ואחיו של ר' משה בלוי, מנהיג אגו"י. עמרם בלוי התחנך במוסדות "היישוב הישן" ונמנה עם חוגי הקנאים של אגו"י. נודע בתור לוחם נמרץ בציונות שלא הכיר במדינת ישראל. הוא פעל נגד חילול השבת בירושלים. התגורר ברחוב יעקובס (כיום שמעון רוקח 37). לפרטים נוספים עליו ראו: בן-אריה, מנדט, על-פי הכתובת המצוינת; דרש, נטורי קרתא, עמ' 63-93.
- 24 אפשטיין, פנחס ממנהיגי העדה האשכנזית של "היישוב הישן" וראב"ד העדה החרדית בירושלים. ראו פרידמן, חברה ודת, עמ' 45 והערה 34, שם.
- 25 אלפרט, שמעון לייב (1902-1986) נולד בירושלים ליצחק דב ושיינה, נשא לאישה את שרה (1910-1985) לבית וובר (ראו תמונות 6, 7 בנספח 8). לפרנסתו עבד שמעון לייב בתור נגר ובהובלת שמרים לאפייה בעיר העתיקה; כן שימש פקיד בבית המסחר בשכונת גאולה. לשמעון לייב ולשרה היו שמונה ילדים – פ' אלפרט (עורך היומן) הוא השביעי בהם. משפחת שמעון לייב אלפרט התגוררה ברחוב חיי אדם 28. לפרטים נוספים עליו ראו בן-אריה, מנדט, על-פי הכתובת המצוינת. ביומנו האישי כתב הרמ"א כי בתעודת לידה שכתב לאחיו, שמעון לייב אלפרט, היה תאריך לידתו ז' ניסן תרס"א (1901). ראו יומן לשנת תש"ח (1947-1948) מתאריך כ"ח סיון תש"ח (5.7.1948), אמ"י, חטיבה 72.47, פ-1878/3. תעודת לידה אחרת שהעניק הרמ"א לאחיו שמעון כשנה לפני כן נמצאת בידו פ' אלפרט, וזו לשונה: "תעודת לידה. אני הח"מ (החתום מטה), מוכתר בית ישראל והסביבה, מעיד בזה כי ר' שמעון לייב אלפרט נולד בירושלים בתאריך ז' ניסן תרס"ב (1902) בשנת 1320 להג'ירה להוריו הרב ר' יצחק-דב ושיינדל אלפרט. והוא רשום בפנקס הנפוסים הטורקים בשכונת ויטנברג מס' החאנע 10. תמונתו הנאמנה של ר' שמעון לייב אלפרט הנ"ל מצורפת לתעודה זו, ומאושרת על-ידי. ולרא' (ה) ח"ש (חתימת שמין) ביום 11 בספטמבר 1947 משה אלפרט". נראה כי את תעודות הלידה נתן הרמ"א לאחיו באופן אישי, מאחר שהן לא נזכרות בהעתיק רישום תעודות המוכתר.